

OILAVIY NIZOLARNING O'SMIR SHAXSI ONGIGA TA'SIRI

Xursanov Omadbek

Qo'qon universiteti
Ta'lim kafedrası o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada oilaviy nizolarning o'smir shaxsining ongiga ta'sirining nazariy asoslari bayon qilingan. Maqolada o'smir ongining rivojlanishida oila tinch va totuvligining o'рни va ahamiyati haqidagi mulohazalar tahlil qilingan. Ota-onaning farzandga shaxsiy o'rnak bo'lishi qay darajada muhim omil ekanligining asoslari va bu boradagi sharq va g'arb allomalarining ibratli fikrlari keltirilgan.

Kalit so'zlar: O'smir, nizolar, shaxsiy namuna, mexr-oqibat, qadryatlar.

ABSTRAKT

This article describes the theoretical basis of the influence of family conflicts on the mind of a teenager. The article analyzes opinions about the role and importance of family peace and harmony in the development of the adolescent's mind. The basics of how important it is for parents to be a personal example to the child and the instructive opinions of Eastern and Western scholars on this matter are given.

Key words: Adolescent, conflicts, personal example, fate, values.

АННОТАЦИЯ

В данной статье описаны теоретические основы влияния семейных конфликтов на сознание подростка. В статье анализируются мнения о роли и значении семейного мира и согласия в развитии психики подростка. Приведены основы того, насколько важно родителям быть личным примером ребенку, и поучительные мнения восточных и западных ученых по этому поводу.

Ключевые слова: Подросток, конфликты, личный пример, судьба, ценности.

O'zbekiston Respublikasining fuqarolik jamiyati qurish jarayonlarida oilani mustahkamlash, unda sog'lom ma'naviy muhitni barqarorlashtirishga qaratilgan siyosati ijtimoiy sohani isloh qilishda katta tarixiy ahamiyatga molik sa'y-harakatlardandir. Zero, davlatimiz birinchi prezidenti Islom Karimov yozganlaridek, "Oila sog'lom ekan – jamiyat mustahkam, jamiyat mustahkam ekan – mamlakat barqarordir"¹. Oila muhitining sog'lomligi uni tashkil etuvchi a'zolar – er-xotin, ota-ona – bola, qaynona-kelin, qaynota-kuyov kabi murakkab o'zaro munosabatlarning

¹ И. А. Каримов. Юсак маънавият – енгилмас куч. –Т.: Маънавият, 2008. 58 Б.

qay darajada muvofiqlashganligiga bog'liq bo'lganligi bois, ushbu munosabatlarning tabiati va ularni boshqarish yo'llari ijtimoiy psixologiya tomonidan o'rganilishi lozim.

Psixologiyaning O'zbekistonda tobora rivojlanib borayotgan tarmog'i bo'lmish ijtimoiy psixologiya oilani mustahkamlash, yosh avlodni jismoniy va ruhiy sog'lom qilib tarbiyalash muammolariga e'tibor berar ekan, bu orqali ushbu ijtimoiy institutni jamiyatning ravnaq topishidagi tutgan o'rni va ishtirokini yanada oshirish, oilalarning huquqiy, ijtimoiy, iqtisodiy, ma'naviy-ahloqiy manfaatlari va farovonligini yaxshilashni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish va izchil ta'minlash borasida aniq maqsadlarga yo'naltirilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi.

SHuni alohida ta'kidlash joizki, oila deb atalmish ijtimoiy institut va unda hayot kechirayotgan insonlar o'rtasidagi muloqot har doim ham samimiy, ijobiy bo'lavermaydi. Oila o'z hayot tsiklida hamisha to'liq, tekis davom etmaydi. Oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning qanday kechishiga qarab, oilani mustahkam yoki ziddiyatli, to'liq yoki ziddiyatli kategoriyalarga bo'lish mumkin. Mentalitetimizda ziddiyatli oila modeliga nisbatan turfa xil fikrlar borki, ularning aksariyati bunday oila modelining farzandlar tarbiyasiga ko'proq salbiy ta'sir ko'rsatishi, ikkinchi tomondan, bunday oiladagi ota-onaning ijtimoiy psixologik maqomida ko'plab shaxslararo ziddiyatlar mavjudligi e'tirof etiladi.

Qadimgi sharq mamlakatlarida yashagan, ijod qilgan va avlodlarga o'zlarining nodir ma'naviy meroslarini qoldirgan allomalar qaysi yo'nalishda ilmiy izlanish bilan shug'ullangan bo'lmasinlar, ulardan qolgan ma'naviy merosda, eng avvalo, oila, oila tarbiyasi va shaxsni sog'lom munosabatlar muhitida tarbiyalashning ahamiyatiga bag'ishlangan qarashlar o'z ifodasini topgan.

SHarq allomalari orasida shaxs va jamiyat rivoji xususida o'lmas g'oyalari sohibi bo'lgan Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Alisher Navoiy qarashlari muhim o'rin tutadi. "Al-muallim as-Soniy" - "Ikkinchi muallim", SHarq Aristoteli deb nom olgan Abu Nasr Forobiy (873-990 y.y.) o'zining "Fozil odamlar shahri" "Fuqarolik siyosati", "Baxt-saodatga erishuv haqida" kabi asarlarida olijanob jamiyat, adolatli tuzum, fozil, Ahloqan pok insonlar haqida fikr-mulohazalarini bayon qilib, o'z davri uchun izchil ta'limot yaratdi. U har tomonlama yetuk, barcha aholini baxt-saodatga, ilm-ma'rifatga olib boruvchi ideal jamoa va unga munosib insonlar haqidagi g'oyalarni ilgari surdi. Uning ta'limotidagi fozil insonlar bir-biriga hurmatda bo'ladi. Ota-ona va farzand, ustozu shogird o'rtasida sharqona nazokat, mehr va ehtirom bo'ladi. Bu fikr sog'lom insoniy munosabatlarning barkamol va fozil shaxs tarbiyasidagi muhim ahamiyatini yana bir marotaba tasdiqlaydi.

Maishiy hayotda oilalarni "baxtli oila" va "muammoli oila" kabi turlarga bo'lish urf bo'lgan. Rus adibi Lev Tolstoy "Anna Karenina" asarining so'z boshisi uchun yozgan "Barcha baxtli oilalar bir xil baxtli, barcha baxtsiz oilalar o'zicha baxtsizdir", degan fikri hamisha psixolog olimlarni ularni o'rganish, kerakli ilmiy xulosalar chiqarish va tavsiyalar ishlab chiqish orqali jamiyatda baxtiyor oilalar sonini ko'paytirishga undaydi.

To'liq va ziddiyatli oilada tarbiyalanayotgan o'smir va ilk o'spirin yoshli bolalarning istiqboldagi hayot va oilaviy qadriyatlar to'g'risidagi ijtimoiy tasavvurlarini o'rganish uchun oila psixologiyasida tadqiqotlar mavzusiga aylangan

oila turlari va ularning xususiyatlariga bag'ishlangan ishlarni nazariy jihatdan tahlil etamiz.

Aslida "baxtli", "normal oila" tushunchasining o'zida muayyan shartlilik va sun'iylik bor. Chunki har qanday oila – bu oilaviy munosabatlar majmui bo'lgani bois, unda turli hil muammolar, shaxslararo ziddiyatlar, murakkablik borligi psixologlar tomonidan allaqachon isbotlangan. Shunday bo'lsa-da, olimlar normal o'zaro munosabatlar barqaror bo'lgan oila mavjudligidan kelib chiqib, bunday oilaga ta'rif beradilar: masalan, rossiyalik olim V.N. Drujinin normal oilani "oila farovonligi, a'zolarining ijtimoiy muhofazasi va rivojlanishi, farzandlarning esa ijtimoiylashuvi jarayonida psixologik hamda jismoniy yetukligini talab doirasida ta'minlaydigan" deb ta'riflagan. An'anaviy qarashlarga ko'ra esa, masalan, Margaret Mid normal oila deb, oila doirasidagi barcha ishlarga to'laligicha ota javobgar bo'lgan oilani tushungan. Shu tamoyillarga javob bermaydigan oilani olimlar anomal yoki muammoli oila, deb ta'riflashga urinadilar.

Aslida jamiyat paydo bo'lib, unda oila deb atalmish ijtimoiy institut shakllangandan buyon insoniyat qanday oilani ideal deb atash mumkin, degan savolni o'rta tashlab, uni asosan jamiyatda qabul qilingan Ahloqiy qadriyatlarga qanchalik mos kelishi, javob berishi nuqtai nazaridan baholab kelganlar. Lekin shunisi ham borki, bir madaniy-ma'naviy muhitda ideal hisoblangan oilaviy munosabatlar boshqa bir madaniy muhitda unday sifatga ega bo'lmasligi ham mumkin.

Masalan, bunga asos shunday bir dalilki, ota-onasining roziligisiz turmush qurish qadriyat sifatida bizning SHarq madaniy muhitida qabul qilinmaydi, lekin ayrim G'arb mamlakatlarida bunga juda normal holat deb qarash bor. Demak, ideal va normal oila formulasiga tushadigan qadriyatlarning milliy-madaniy o'ziga xoslikka, etnopsixologik qonun-qoidalarga egaligini unutmashimiz kerak.

Anomal oila o'rganilganda, tadqiqotchilar, avvalo, real oilaga murojaat qiladi va bunda ideallikka yaqinlik tamoyili nazarda tutilmaydi. Faqat shu muammoning mohiyatidan kelib chiqib, muammoning sabablari, masalan, ajrim bo'lgan oiladagi qaysi munosabatlar a'zolar o'rtasida ajralishga undadi, degan savolga javob qidirishadi. Ya'ni, o'zaro munosabatlar va ulardagi hamjihatlik (garmoniya)ning mavjudligi yoki yo'qligi masalasi oilaning qaysi toifaga kirishini belgilashda asosiy mezondir. Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, oilaviy munosabatlar xususiyatlariga asoslanib oilani anomal deb ta'riflashimkoniyatini tadqiq etish bo'yicha ko'plab olimlarning olib borgan izlanishlarini umumlashtirib, oiladagi shaxslararo munosabatlar buzilishining quyidagi sabablarini ajratdik:

a) nikohdan qoniqmaslik (intim munosabatni ajratdik, hamda shaxslararo o'zaro muloqotdan qoniqmaslik);

b) ota-onasi oilasida olgan tajribaning yaxshi emasligi, ya'ni, er-xotinlardan birining (balki ikkalasining ham) o'z ota-onasi oilasida qondirilmagan qandaydir ehtiyojlari, ruhan olgan jarohatlari ta'sirining yangi oilada namoyon bo'lishi;

v) nikohga kirishda kelin va kuyovlarning tanlovidagi xatoliklar, ya'ni, kelin yoki kuyov (balki ikkalasi ham) birovning tazyiqi ostida turmush qurgan yoki aynan shu inson bilan turmush qurishga tasodifiy holatlar va vaziyatlar tufayli majbur bo'lgan;

g) ota-onasi oilasidagi munosabatlar sxemasining ongli-ongsiz tarzda qaytarilishi natijasida taqlidchanlik asoratlari munosabatlarning sog'lom bo'lishiga halaqit berishi. Bunda nikohdagi sherik o'z turmush o'rtog'i bilan bo'layotgan munosabatlarida shaxsan o'z munosabatini emas, balki yoshligida ko'rgan-kechirganlari, otasining onasiga yoki aksincha munosabatlarni qaytarishga urinaveradi;

d) erlik yoki xotinlik roliga kirishda real vaziyatlardan kelib chiqib emas, balki o'z otasi yoki onasining er va xotin sifatidagi rollariga identifikatsiya qilishi oqibatida rollarning sun'iy lashuvi va sherigiga ma'qul bo'lmasligi tufayli kelib chiqadigan nizolar. Bu holatni S.Kraxotvil "Erkak va ayol o'rtasidagi munosabatlarning muvofiq tarzda kechishi ularning ota-onasi oilasi o'rtasidagi bir xillik va muvofqlikka bog'liqdir" deb hisoblaydi;

e) er-xotinlik munosabatlarining qanday kechishini avvalgi oilasida aka-ukalar va opa-singillar orasida qanday mavqeda bo'lganligi orqali tushuntirish ham mavjud, lekin bu holatning qanchalik nizoli ekanligini o'z muhitimiz sharoitida o'rganish lozim.

O'zbekistonda ushbu masalani o'rgangan V. Karimova boshqa millatlar tadqiqotlarida kam uchraydigan holatni keltiradi: "Ayrim hollarda ota-onaning yoshlar hayotiga aralashuvi shu qadar bevosita xarakterga ega bo'ladiki, bu yoshlar bilan otanalar o'rtasidagi nizolarga ham sabab bo'ladi, qaynona va kelin, qaynota va kuyov o'rtasida nizolar ham ana shunday aralashuvning ko'pligidan kelib chiqadi. Ya'ni otananing farzandi balog'at yoshiga yetib, mustaqil hayotga qadam qo'ygandagi aralashuvlari, g'amxo'rliklari ham ijobiy, ham salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin" Buni ham anomal oilaga olib keluvchi holat deb baholash mumkin.

Xulosa qilib shuni aytish lozimki, oila, undagi o'zaro munosabatlar, er-xotin munosabatlarining oilaviy muhitga ta'siri, boladagi oilaviy qadriyatga oid ijtimoiy tasavvurlarga bag'ishlangan SHarq allomalarining fikrlari, xorijlik hamda yurtimiz psixologlari tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlar mavjud bo'lib, ular bizga metodologik tamoyillarni belgilashga yordam beradi. Zero, ularda turli tasnifli oila muhitida ustuvor qadriyatlar va ularning o'smirlik va ilk o'spirinlik yoshdagi bola ijtimoiy tasavvurlarida aks etishiga oid ma'lumotlar qisman bo'lsa-da mavjuddir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Xursanov, O. (2023). TALABALARNI HAMKORLIK TEXNOLOGIYASI ASOSIDA O'QUV - MA'NAVIY MOSLASHUVCHANLIK IMKONIYATLARINI OSHIRISH TEXNOLOGIYASI (1 - KURS TALABALARI MISOLIDA). Educational Research in Universal Sciences, 2(12), 264–269. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5519>
2. Mirziyoev Sh.M. «Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz».- T.: «O'zbekiston»-2016 yil.
3. Mirziyoev Sh.M. «Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz».- T.: «O'zbekiston»-2017 yil.
4. Avloniy Abdulla. Turkiy guliston yoxud axloq. – T.: O'qituvchi, 1992. – 160 b.
5. Akramova F.A. Main problems of providing psychological service to the family // Ilim ha'm ja'miyet, Hykyc, 2020 № 4. -P.105-107 (19.00.00. № 2).

6. Akramova F.A. The divorce factors of families and psychological service to the family. //International Scientific Journal ISJ Theoretical & Applied Science Philadelphia, USA issue 01, volume 81, 325-328. published January 30, 2020. (19.00.00. № 3).

7. Akramova F.A. Socio-psychological problems early marriage in Uzbekistan // Theoretical & Applied Science International Scientific Journal, Year: 2020 Issue: 06 Volume: 86 Published: 30.06.2020 p. 405-415. (19.00.00.№ 3).

8. Akramova F.A. Main requirements psychological service for families// European Journal of Research and Reflection in Educational Science, Great Britain Progressive Academic Publishing. [Electronic resource]. 2020, October, 8 (10), Part II, 16-18.(19.00.00.№2).